ڊاڪٽر بشير احمد چانڊيو

شيخ اياز جي گيتن ۽ لوڪ گيتن جو جمالياتي جائزو

Abstract:

Shaikh Ayaz was not only a versatile poet and prose writer but Ayaz has attained the image of rainbow-colored personality of modern sindhi literature. Having a firm grip on different genres of prose, he had an inimitable command on poetry. Ayaz has exercised in all forms of poetry and in every form he experienced his exclusive art and skills. His pen was both like a soul and a sword and without doubt he always used it as a creative and cognitive device.

Ayaz has dispensed his innermost emotions and feelings in all forms of his poetry, but his ballads are unique in all esteems. His ballads really have charmed and contain magical qualities. Sensation of feelings, softness of emotions, easiness of expressions and candor of thoughts are credentials of his ballads. Leaving the theme of Ayaz's ballads aside, one is amazed to find his diction, wording, rhythm, expression, aesthetics and imagination at its crowning. In folk ballads, there is a resilient affection and attachment of Shaikh Ayaz with Sindh's culture. He has not only used the language of common men in his ballads as a form of expression but in doing so has also invigorated the traditions of rural Sindh. Through his ballads appear the real portraits of people of Sindh and its soil while at the same time it depicts a picture of his own feelings and dreams.

In this paper an attempt has been made to discuss and analyze different aspects and aesthetical qualities of ballads of Shaikh Ayaz and to prove with reference that Ayaz is an exceptional poet of Aesthetics.

گيت جو سنگيت سان اهڙو ئي سٻنڌ ۽ رشتو آهي، جهڙو جسم جو روح سان. جيئن جسم جي روح سان سلهاڙيل ۽ سنجوڳي هجڻ ۾ ئي زندگي ۽ ان جي سندرتا آهي، ائين گيت جي زندگي، سُر ۽ سنگيت ۾ آهي، انهيءَ ڪري گيت کي سُر ۽ تال کان جدا

ڪري نہ ٿو سگهجي. روايت ۽ لغت جي تاريخ ۾ ڏسجي ٿو تہ، گيت لغوي توڙي فني لحاظ سان گائڪي ۽ سُر تال جي مفهوم ۾ موجود ملي ٿو.

چيو وڃي ٿو تہ، "گيت، سنسڪرت زبان جي لفظ 'گي' يا 'گيا' مان ورتل آهي، جنهن جي لغوي معنيٰ 'ڳائڻ' آهي". (۱)

گيت لاءِ عام طور تي اهو تاثر بہ عام آهي، تہ اهو هندي شاعريءَ جي صنف آهي، پر ڊاڪٽر بلوچ جي تحقيق موجب اهو لوڪ گيت جي ڪُک مان اُسريو ۽ نِسريو آهي ۽ لوڪ گيت، صدين کان سنڌ ۾ رائج رهيا آهن، جن نہ فقط سنڌ جي تهذيب ۽ تمدن جي رکوالي ڪئي آهي، پر اهي سنڌي ماڻهن جي جذبن ۽ احساسن جا ترجمان بہ رهيا آهن.

شيخ اياز ٻين شعري صنفن وانگر گيت تي بہ طبع آزمائي ڪئي آهي. هن گيت جي روايتي مزاج، ماحول، رنگ، ردم ۽ روح کي برقرار رکڻ سان گڏوگڏ ان ۾ ڪجھ جديد فن ۽ فڪر جا رنگ شامل ڪري، ان کي نئين حسيت ۽ جمالياتي حُسناڪي عطا ڪئي آهي.

اياز جي گيتن ۾ فني ۽ فڪري جمال:

توڙي جو گيت، لوڪ گيت جي ڪُکِ مان جنم ورتو آهي، پر جديد دور ۾ گيت کي لوڪ گيت کان جدا ۽ هڪ الڳ صنف سمجهيو وڃي ٿو: ڇو تہ جديد سنڌي گيت، سنڌي لوڪ گيت ۽ هندي گيت جي مٺڙ ميلاپ سان تخليق ٿيو آهي. اياز پنهنجي گيتن ۾ نہ رڳو گيت جو مخصوص مزاج، اصلوڪو سڀاءُ ۽ ان جي گهربل رسيلي ٻولي استعمال ڪئي آهي، پر هُن ان جي گهاڙيٽي ۾ بہ انيڪ تبديليون آڻي، گيت جو نئون سِٽاءُ ۽ هيئت متعارف ڪرائي آهي. سِٽن ۾ لفظن جي گهٽ وڌ ترتيب ۽ لفظن جي تڪرار ۽ ورجاءَ سان هن گيت ۾ اهڙي رنگيني ۽ ردم پيدا ڪيو آهي، جو ان کي پڙهڻ توڙي ٻُڌڻ سان من خودبخود جهومڻ ۽ نچڻ لڳي ٿو. اياز جي ڪيترن گيتن ۾ نسواني لهجي جو حُسن ۽ هڳاءُ بہ ڪمال جو ملي ٿو:

هئہ هئہ منهنجي چولڙي!
ڌوءُ نہ ڌوٻي گهاٽ تي!
اُن ۾ جنهن جو واسُ آ،
آءٌ اُنهيءَ جي گولڙي-
هئہ هئہ منهنجي چولڙي!

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

ڏوءُ نہ ڏوہي گھاٽ تي!
آھہ گُجر جي گَج ۾،
ڪائي رات رتولڙي-
هئ هئ منھنجي چولڙي!
ڏوءُ نہ ڏوہي گھاٽ تي!
سارو ڏينھن ڇُھاوَ سان،
چاتي جنھن جي چولڙي-
هئ هئ منھنجي چولڙي!
ڏوءُ نہ ڏوہي گھاٽ تي!
(ڪي جو ٻيجل ٻوليو، ص:۵۹)

گيت، بنيادي طور تي آهي ئي نسواني مزاج جي شاعري. ان ۾ ٻولي جي نفاست، خيال جي ادا ۽ لهجي جي نزاڪت سان گڏوگڏ اهڙو تازو ۽ توانو ترنم ٿئي ٿو، جو ان جا ٻول ٻُڌڻ سان ازخود دل باغ بهار ٿي پوي ٿي. گيت جا ٻول عامي ۽ رواجي هوندا آهن، ان جو سچو روح ردم ۾ سمايل هوندو آهي.

ڊاڪٽر ڪمال جامڙي چوڻي، گيت جي ٻولن جي، ”معنيٰ نہ سمجھندڙ بہ ٻُڌڻ سان جھومي پوي ٿو“.(۱) نغمگي ۽ ترنم ۾ ٻُڌل اياز جا چند اهڙا ئي گيت پيش آهن:

رات انڌيري، واءُ ڌڌيري، اُڀ تي تارا ڇايا.
هاءِ پرين ياد آيا!
جھرمر وارا، پيارا پيارا، نيريءَ گِھرائيءَ ۾ تارا،
مون جئن اک بہ نہ لاٿائون تي، پل پل جھاتيون پاتائون تي،
آهي نينھن بہ ننڊ جو ويري، جاڳي مون جاڳايا.
هاءِ پرين ياد آيا!
پوئين پھر فضا گھوماتي، جھُلڪي تي تي سرد ڏياتي،
ڪاريون ڪاريون هو گھرايون، وَٽَ ڪائينندي جئن لھرايون،
دور ڦٽي باک پليري، گرجا گھنڊ وڄايا.
هاءِ پرين ياد آيا!
(پونر پري آڪاس، ص:۵۴)

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

ڏي ڏي، ڏي ڏي ڳاڙھي ڳيت،
پل پل آھہ پيالو، اوءِ!
پيءُ پيءُ، پيءُ پيءُ، ڪھڙي پوءِ!
انڌياريءَ تي مڌ جي جيت
آڌي رات اجالو، اوءِ!
پر پر، پر پر، ڪھڙي پوءِ!
چِنُ چِنُ، چِنُ چِنُ، گُلَ گُلَ گيت
منڊ ڪيو متوالو، اوءِ!
چِنُ چِنُ، چِنُ چِنُ، ڪھڙي پوءِ!
جندڙيءَ جھڙا منھنجا مِيتَ
ناهي ڪو بہ شِوالو، اوءِ!
جيءُ جيءُ، جيءُ جيءُ، ڪھڙي پوءِ!
پيءُ پيءُ، پيءُ پيءُ، ڪھڙي پوءِ!
(وڄون وسڻ آئيون، ص:۹۱)

وسُ وسُ، وسُ وسُ، وسَ ڪر مينھن،
ڏاڍا ڏينھن ٿيا تي!
سوڪ وئي تي ساري ساري،
اُڀَ مان اک نہ ڪڍي تو هاري،
ڏس هي وڻ جي تاري تاري،
هٿ ڦھلائي جئن بيڪاري،
سڙڪون لَٽ ۾ ليٽيون پيٽيون،
اُٺ — گاڏيءَ سان چڻ تہ لپيٽون،
پرتا وچڙيا ساتي!
وسُ وسُ، وسُ وسُ، وسَ ڪر مينھن،
ڏاڍا ڏينھن ٿيا تي!
(پونر پري آڪاس، ص:۴۲)

تڙ تڙ تي طوفان اَلو ميان،

ناوَ هلي آ گيت ڪٽي!

ونجهہ نہ وانجهي، موڙها مانجهي، سانجهي سرگردانُ الوميان،

ناوَ هلي آ گيت ڪٽي!

ڳهاٽ مٿان گهنگهور گهٽا ۾، اڄڪلهہ جو انسانُ الوميان،

ناوَ هلي آ گيت ڪٽي!

ڪو وٽجارو، اوٽ ـ اَسارو، نينهن ڪيو نادانُ اَلوميان،

ناوَ هلي آ گيت ڪٽي!

(وِڄون وَسڻ آئيون، ص:٨١)

گيت بنيادي طور تي ٻهراڙي جي مِٽيءَ ۽ ماحول جي پيدائش آهي، پر حيرت جي ڳالهہ اها آهي، تہ اياز شهري زندگيءَ جو حصو رهندي بہ، گيت جهڙي رسيلي ۽ ٻهراڙيءَ جي اَلهڙ نينگر جي ڌڙڪنن جهڙي هن صنف سان نہ رڳو ناتو نڀايو، پر انصاف بہ ڪيو آهي. ان جو هڪ سبب شايد اهو بہ آهي، تہ: ”اياز سنڌ جي ٻهراڙين جا خوب سير ڪيا، اتان جي زندگيءَ ڪي ويجهڙائيءَ کان ڏٺو ۽ ڳوٺن جي ٻهڳڻ ٻوليءَ کي پنهنجن گيتن ۾ سمايو آهي“.(٣)

شيخ اياز پنهنجي آتم ڪهاڻي، ’ڪٿي نہ پيجبو ٽڪ مسافر‘ ۾ لکي ٿو، ”منهنجي سنڌ جي ٻهرڙايءَ سان محبت آهي. جڏهن پُسيءَ جا ڳاڙها گل ڏسندو آهيان، تڏهن منهنجي دل بهار بهار ٿي ويندي آهي. جڏهن بُربليون ڏونرن جي ڏارن تي ڇهَڪنديون آهن، تڏهن منهنجا سارا ڏُک درد لهي ويندا آهن ۽ هڪ قسم جو عجيب چئن اچي ويندو آهي ۽ دل چوندي آهي، تہ وسُ پُڄي تہ شهرن جاماڙا ۽ مشينون اُڏائي ڇڏيان. شهر جي فليٽ ۾ منهنجي زندگي جڻ بئسٽائل جي قلعي ۾ ٿي گذري، جتي والٽيئر ۽ ٻيا قيدي رکيا ويا هئا“.(٤)

حيقيت ۾ شيخ اياز وجودي طور هڪ اهڙي پکيءَ وانگر هو، جنهن جو جُسو تہ شهر جي پڃري ۾ قاٽل هو، پر سندس من سدائين سنڌ جي ڪُليل ۽ سرسبز فضائن ۾ اُڏامندو ۽ قدرت جي منظرن ۽ مظهرن جا مشاهدا ۽ قرار ماڻيندو رهيو.

اياز گيت جي حوالي سان نہ رڳو سنڌ جي لوڪ رهڻي ڪهڻي، اصلوڪي لفظن

جي چونڊ، تمثيلن، استعارن ۽ ڪردارن جو انفرادي انتخاب ڪيو آهي، پر هُن اوائلي، لوڪ ۽ ڪلاسيڪل علمي ادبي روايتن مان پڻ جهجهو استفادو حاصل ڪيو آهي. ان کان سواءِ هن گيت جي هند ۽ پاڪستان جي ٻين اهم گيتڪار، شاعرن جهڙوڪ: ميران ٻائي، سورداس، امير خسرو، ميراجي، تنوير نقوي، مقبول حسين احمد پوري، امانت لکنوي، حفيظ جالندري، مجيد امجد، قتيل شفائي، تاج سعيد، ساحر لڌيانوي، احمد راهي، ناصر شهزاد ۽ نگار صهبائيءَ جي ’گيت ـ سنگيت‘ مان پڻ گهڻو پرايو آهي.

سنڌي شاعريءَ ۾ جديد گيت، ڪشنچند بيوس ۽ هري دلگير جي ذريعي آيو ۽ اُن کي سگهاري ۽ سيبائتي انداز ۾ پيش ڪري، شيخ اياز وڏيڪ جوت ۽ جلا بخشي. نہ تہ ان کان اڳ ۾ اڪثر عروضي شاعرن، گيت کي سُگهڙن ۽ اڻ پڙهيل شاعرن جي صنف سمجهي، نہ رڳو نظر انداز ڪري ڇڏيو هو، پر پاڻ کي پڙهيل ڳڙهيل شاعر ڄاڻي، انهن ان لوڪ ۽ روايتي صنف تي لکڻ بہ معيوب ٿي محسوس ڪيو.

”پر ورهاڱي کان پوءِ ان ڳالهہ جو سهرو اياز ڏانهن وڃي ٿو، جنهن ذري گهٽ متروڪ ٿي ويل صنفن ۽ روايتن کي جديد شاعريءَ ۾ نہ فقط وري جياريو ۽ روشناس ڪرايو، پر پنهنجي زور بيان ذريعي انهن کي مقبول پڻ بڻايو. گيت کي اياز باقاعده سنڌي شاعريءَ ۾ اهڙي طرح متعارف ڪرايو، جو هينئر سنڌي شاعريءَ جو خاص جزو پيو محسوس ٿئي“.(٥)

گيت جي جديد شاعرن ۾، عبدالڪريم گدائي، نياز همايوني، نارايڻ شيام، گوورڌن ڀارتي، موتي پرڪاش، بردو سنڌي، واسديو نرمل، تنوير عباسي، استاد بخاري، قيوم طراز، امداد حسيني، مير محمد پيرزادو، ذوالفقار سيال، سرمد چانڊيو، شبير هاليپوٽي، تاج جويي، ماڻڪ ملاح ۽ ٻين ڪيترن ئي سينئر ۽ نوجوان شاعرن جا نالا شامل آهن، جن گيت جي ترقي ۽ ترويج ۾ چڱو ڀاڱو پاڻ موکيو آهي، پر اياز جي گيتن ۾ جيڪا گهاٽيتي جي نواڻ، لفظي سُرلتا، اظهار جي اڇوتائي، خيال جي ندرت ۽ نرملتا موجود آهي، اها گيت جي اڳوڻي سمورين روايتن کان نہ صرف مختلف ۽ الڳ آهي، پر سچ پڇ تہ نئين ۽ نرالي پڻ آهي. هن جا گيت، هيئت ۽ فن جو ڪمال آهن.

مون وٽ ڪيئي گيت گگن جا

پنڇي بن جا

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

سانگ سپن جا ـ

پر اي وڏ وهاڻيل سرتي،

گهايل ڌرتي

توکي پرتي ـ

منهنجي ڪَوتا، جَپَ جُڳن جا

اَڻ ـ ڳاتل آلاپ جُڳن جا،

شال ڏٺان مان پاپَ جُڳن جا!

جَن گَن مَن جا!

جَن گَن مَن جا!

(وڄون وسڻ آئيون، ص:١١٧)

گهنن گهنن، گهن گهن، گهن گهن گهن،

ڌنن ڌنن، ڌن ڌن، ڌن ڌن ڌن!

گجو گجو اي ڪارا بادل، وسو وسو ورسايو جل ٿل!

پِيو پِيو ميءَ جا متوارا، جِيو جِيو ڌرتيءَ جا پيارا!

ڇنن ڇنن ڇن، پيالا ڇلڪن ـ

گهنن گهنن، گهن گهن، گهن گهن گهن!

گجو گجو اي ڪارا بادل، وسو وسو ورسايو جل ٿل!

جُڳ جُڳ کان آ ڌرتي پياسي، مسين مسين آئي چوماسي!

گهڙيءَ گهڙيءَ ليلايو لڙڪن ـ

گهنن گهنن، گهن گهن، گهن گهن گهن!

(پونر پري آڪاس، ص:٦٦)

مٿين گيتن ۾، ’مون وٽ ڪيئي گيت گگن جا‘ اياز جي کهڙي نہ رنگ ـ رتي ۽ حسين تخليقي ترڪيب آهي، جنهن کي پڙهندي ئي تصور ۾، احساس جي اکين اڳيان نہ صرف وشال آڪاس جو ڪئنواس، ان جا نيرا گهرا ۽ وٽندڙ سُرمئي رنگ پکڙجي وڃن ٿا، پر ’گيت گگن‘ ۽ ’پنڇي بن‘ جي استعاري سان ’گيت ۽ پنڇي‘ جي پرواز جي مماثلت ۽ آزاد اُڏام جو احساس ويتر من کي بيان نہ ڪري سگهجندڙ مسرتن سان مالا

مال ڪري ڇڏي ٿو.

بئي گيت جا ٻول پڻ خيال جي ندرت، منظر نگاري ۽ تصور جي طلسماتي جادوءَ سان گڏوگڏ بي پناهہ لئہ ۽ لهرن جهڙو ترنم رکندڙ آهن. اياز جي شاعريءَ جي اهم ۽ انفرادي خوبي بہ اها آهي، تہ اها رواني ۽ ردم سان ٽمٽار آهي. خاص ڪري سندس گيتن ۾ جيڪو لئہ ۽ تال جو سنگم ملي ٿو، اهو موهيندڙ ۽ متاثر ڪندڙ آهي. هُن جي ابتدائي دور جا گيت، جيڪي سندس شعري مجموعن ’پونر پري آڪاس‘، ’ڪلهي پاتم ڪينرو‘، ’وڄون وسڻ آئيون‘، ’ڪي جو ٻيجل ٻوليو‘ ۽ ’راج گهاٽ تي چنڊ‘ ۾ موجود آهن، اهي پنهنجي محاڪاتي پسمنظر ۽ فنائتي جاذبيت سبب انتهائي سُندر ۽ من کي محظوظ ڪندڙ آهن.

ڊاڪٽر اسحاق سميجو، اياز جي گيتن بابت لکي ٿو: ”اياز جا گيت رس پري ٻوليءَ، لهجي جي تاثير، نازڪ خياليءَ، پيشڪش جي گنڀيرتا ۽ ويچارن جي گهرائيءَ سان پڇي راس ٿيل آهن، جن ۾، وڻ ۾ پڪل ميوي جهڙو مناس ۽ هڳاءُ آهي. هن جي گيتن ۾ قدرتي ترنم، رواني ۽ غنائيت آهي، جيڪا ئي گيت جي شاعريءَ جو اولين ۽ انتهائي گڻ آهي.... گيت جو حُسن ئي ان جي نغمگيءَ ۾ آهي. اياز جو گيت پڙهي، اندازو ڪري سگهجي ٿو، تہ اهو غير رواجي ترنم ۾ ڳوهيل آهي، جنهن کي سکيا، علم ۽ تجربي سان حاصل ڪري نہ ٿو سگهجي، بلڪ اهو ترنم فقط شاعر جي روح ۾ روانيءَ هجڻ سان ئي ممڪن ٿي سگهي ٿو. سندس فن ۾ پار جي مرڪ جهڙي تازگي ۽ هير تي جهومندڙ سرنهن جي ڪيتن جهڙي بي ساختگي آهي“.(٦)

محبت نہ ڪڏهن مات ڪئي موت، هلي آءُ ـ

سندمر هوت هلي آءُ!

تڙي آهہ رتن جوت نہ ڳڻ ڳوت، هلي آءُ ـ

سندمر هوت هلي آءُ!

هلي آءُ، نوان ڏينهن، نوان نينهن، هلي آءُ ـ

سندمر هوت هلي آءُ!

هلي آءُ، پيا مينهن، پنا ڏينهن، هلي آءُ ـ

سندمر هوت هلي آءُ!

نئون چنڊ، نوان چاهہ، هلي آءُ، هلي آءُ ـ

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

سندم هوت هلي آءُ!

نئين رات، نئين بات، هلي آءُ، هلي آءُ.

سندم هوت هلي آءُ!

نئين تانگھ، نئين تات، هلي آءُ، هلي آءُ.

سندم هوت هلي آءُ!

ڏسي آس سندم پياس، اچي اوت، هلي آءُ.

سندم هوت هلي آءُ!

(پونر پري آڪاس، ص:٥١)

اياز جي مٿئين گيت ۾ نه رڳو درياهه جي لهرن جهڙي رواني آهي، پر ان ۾ خيال جي خوبصورتي ۽ احساسن جي اُٿ به ڪمال جي آهي، جيڪا هن جي غير معمولي فنڪار ۽ ڏاتار جي گواهي ڏئي ٿي. گيت جي پهرين سٽ ۾ 'محبت، مات، ۽ موت' جي لفظن جو صوتي آهنگ ۽ ان سان وراڻيءَ جي قافيي 'هوت' جو ميل، مٿان رديف 'هلي آءُ' جو ورجاءُ ۽ ايئن 'رتن جوت نه ڳڻ ڳوت'، 'نوان ڏينهن، نوان نينهن'، 'پيا مينهن، پنا ڏينهن'، 'نئين رات، نئين بات'، 'آس سندم پياس' جي اندروني قافين ۾ تجنيسن جي منڊيءَ تي ٽِڪ جهڙي اُٿ، هڪ طرف گيت ۾ غضب جي غَنائيت پيدا ڪري ٿي ته، ٻي طرف معنوي حوالي سان 'محبت نه ڪڏهن مات ڪئي موت. سندم هوت هلي آءُ' واري سٽ ۾ 'محبت جي امرتا' جي پختي وشواس جي اظهار سان گڏو گڏ رتن جوت جي ٽِڙڻ، مينهن سان پني ڏينهن، نئين نينهن ۽ چاهه جي چرين موسمن جو اياز جيڪو سحرانگيز منظر چِٽيو آهي، اهو ساري گيت ۾ رومانوي رنگن جو روح پري ڇڏي ٿو.

شيخ اياز جي گيتن جو موضوعاتي ڪئنواس آڪاش جيان انتهائي وسيع ۽ ڪشادو آهي. ان ۾ قدرتي منظرن، بادلن، بارشن، محبت جي بي قابو اُڌمن، اوسيئڙي جي اهنجن، وصال جي حُسناڪين، سماجي رسمن ۽ روايتن، پنهنجي ڌرتيءَ ڌرتيءَ واسين سان محبت جي احساسن کان وٺي زندگيءَ سان لاڳاپيل هر خواب ۽ خوبصورتيءَ جو ذڪر اچي وڃي ٿو.

جيتوڻيڪ شاعريءَ جي نقادن گيت جو ڪو خاص موضوع ۽ سٽاءُ مقرر ڪونه ڪيو آهي ۽ ان جي نازڪ مزاجي ۽ نغمگي ئي شناخت رهي آهي، پر اياز جي گيتن جي پنهنجي هڪ الڳ ۽ انفرادي سڃاڻپ آهي. هن جي گيت ۾ اظهار جو انداز، احساس جي

ملائميت ۾ آلاپ جي ادا نه صرف پنهنجي همعصرن کان علحده آهي، پر هن جي گيت جو فني گهاڙيٽو، جيڪو بيت، دوهي، وائي، نظم، غزل ۾ بين ڪيترن ئي گهاڙيٽن ۾ هيئتن تي آڌارڪ آهي، اهو پڻ گيت جي روايتي سٽاءَ کان مختلف ۽ نرالو آهي، ايتري تائين جو هو جڏهن پنهنجن گيتن ۾ پنهنجو انقلابي ۽ مزاحمتي آواز پرٽي ٿو، تڏهن به گيت جي غنائيت ۽ نفاست متاثر نه ٿي ٿئي، پر پنهنجي مخصوص انداز ۽ احساس سان برقرار رهي ٿي ۽ اهو ئي اياز جي ذات ۾ ڏانءَ جو ڪمال آهي.

پنهنجي رت ۾ ريٽو جهنڊو، اپ تائين جهولينڊو،

اهڙو ڏينهن به ايندو.

آرتي رات نه رهندي اوڳا! روح نه ڪوئي روئيندو،

اهڙو ڏينهن به ايندو.

ڪائي اَرهي اک نه هوندي، لُڙڪَ نه ڪو لاڙيندو،

اهڙو ڏينهن به ايندو.

ڏٽ به تنهنجو ڏيهه به تنهنجو ڪو توکان نه کسيندو،

اهڙو ڏينهن به ايندو.

اهڙو ڏينهن به ايندو ساٿي! اهڙو ڏينهن به ايندو،

اهڙو ڏينهن به ايندو.

(وڄون وسڻ آئيون، ص:١٠٢)

سنڌو ديسُ مَهانُ، سنڌو ديسُ مَهانُ

لاڙُ، وِچولو، اُتَر،

ڪڇ، ڪراچي بندر،

هيڏو سارو جَر ٿَرَ

ڪيڏو ڪوهستانُ!

سنڌو ديسُ مَهانُ!

جيءُ جيءُ اَن ـ داتا!

تنهنجا سَڏَ سُجاتا،

آزاديءَ لئه آتا،

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

توتي سڀ قربانُ،
سنڌو ديسُ مَهانُ.

(وِڄون وَسڻ آئيون، ص:١٩٥)

رهندو ياد اهو الحاد،
چوان ٿو ”متي زنده باد“
آهه اهو ئي سچ،
انهيءَ تي اچ،
متو آ مچ
پتنگا پچ،
چوان ٿو ”متي زنده باد“
رهندو هي مانڊاڻ،
مگر هي ڄاڻ،
نه پنهنجو پاڻ،
نه هوندو ساڻ.
چوان ٿو ”متي زنده باد“.
رهندي تنهنجي روءِ،
نه تنهنجي بوءِ،
مگر هر سوءِ،
اِها ئي جوءِ،
چوان ٿو ”متي زنده باد“.
چوان ٿو ”متي زنده باد“.

(پونر پري آڪاس، ص:٨٧)

اياز جا گيت گهڻي قدر پنگل شاستر (هندي ڇند) جي ماترائن تي سرجيل آهن. سنڌس ڪجھ گيتن ۾ هندي ڇند ۽ فارسي عروض جو انوکو امتزاج پڻ ملي ٿو. اياز جي گيتن جي فن ۽ فڪر جي حوالي سان امير علي چانڊيو پنهنجي مقالي، ’شيخ اياز جي شاعري هڪ مطالعو‘ ۾ لکي ٿو: ”اياز جي گيتن منجهان ڪا خاص هيئت

مقرر ڪري نه ٿي سگهجي، ليڪن پوءِ به اياز جا گيت ان ڏس ۾ ڪافي رهنمائي ڪن ٿا. سندس گيتن جي هيئت اڪثر جڳهين تي مسمط نظمن جهڙي آهي، جن مان گهڻن جي شڪل مثلث ۽ مربع جهڙي آهي ۽ ڪٿي ڪٿي مستزاد وانگر وراڻو ڪم آندو اٿس. اياز جا ڪي گيت، وائيءَ جي بدليل صورت ۾ به ملن ٿا“.(٧)

جيئن سندس هي ’وائي نما ـ گيت‘ :

مون ته لڳائي سپني وَل،
قول ڪڏهن ڦٽندا، ڇا ڄاڻان!
مان توکي هي گيت ڏيان ٿو
هان، تون منهنجي مرهم مَل.
گهاوَ ڪڏهن ڇُٽندا، ڇا ڄاڻان!
مان هي اَونا ٽانوَ پچان ٿو،
تون پي وِ هُڪان پاڻ ته پَل،
ڪيپَ ڪڏهن ٽٽندا، ڇا ڄاڻان!

(وِڄون وَسڻ آئيون، ص:١٦٠)

ڳاڻيٽي جي حساب سان اياز جي گيتن جو انگ ٢٠٠ جي لڳ ڀڳ آهي. جيڪو سندس شاعريءَ جي ٻين سِرجيل صنفن جي نسبت ايڏو ڪو گهڻو ڪونه آهي، پر هن ان مختصر تعداد ۾ لکيل گيتن ۾ ايترا گهڻا تخليقي تجربا ڪيا آهن. جو ماڻهو حيران رهجي وڃي ٿو. تجربي جي تخليقيت ۽ تخليقيت جو تجربو، اياز جي شاعراڻي سرشت ۾ شامل آهي. هن جا گيت لهجي جي لطافت ۽ احساساتي رنگينيءَ سبب نه رڳو سماعتن کي سڪون ڏين ٿا، پر ذهن کي پڻ تراوت ۽ تازگي بخشن ٿا.

گيت جون راهون ۽ ٻانهون جيئن ته فني توڙي موضوعاتي لحاظ سان تمام گهڻيون ڪشاديون آهن، انهيءَ ڪري اياز پنهنجي تخليقي رنگين مزاجيءَ جون رنگينيون ان ۾ ڏاڍي سيبائتي انداز ۾ سندرتا سان اوتيون آهن. اياز جي تخليقي پرپوريت ۽ مسرور ڪيفيتن کي پُرجهڻ ۾ محسوس ڪرڻ لاءِ، سندس گيت جي شاعري تمام گهڻي معاون ٿي سگهي ٿي، ڇو ته هُن گيتن ۾، پنهنجي اُڌمن ۽ احساسن کي بنا ڪنهن تصنع جي اصلي ۽ فطري نوع ۾ اظهاريو آهي. گيت جي هيئت ۾ اياز نه رڳو

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

سنڌ جي تهذيب، تمدن، ڪلچر ۽ ان جي ماڻهن جي سُڪن ۽ سورن جي ڪيفيتن کي قلم بند ڪيو آهي، پر حقيقت اها آهي ته انهن ۾ هُن پنهنجي اندر جي احساساتي دنيا کي پڻ پرپوريت سان پيش ڪيو آهي.

لورڪا ۽ ميراجيءَ وانگر هن جي اندر جي بي چين جپسي ۽ خانه بدوش روح جون حقيقي جولانيون فقط گيت ۾ ئي پَسي سگهجن ٿيون. اياز جا گيت رڳو موضوع ۽ هيئت جو معاملو نه آهن، پر انهن ۾ عڪسن، احساسن، خارجي صداقتن، داخلي ڪيفيتن، فڪري گنڀيرتا ۽ ردم جو هڪ اڻ جهل سمنڊ مقيد آهي. بلا شبه شيخ اياز پنهنجي شاعريءَ جي هر صنف ۾ مڌ جا خمار ۽ خمارن جي مڌ اوتي آهي، پر هن جي گيتن ۾ جيڪو احساسن جو الهڙپڻو ۽ ترنم جي بي ساختگي آهي، ان کي پڙهي ۽ پَسي، من ۾ خودبخود رقص ۽ رنگينيءَ جي جمال جا احساس جاڳي پون ٿا.

شيخ اياز جا لوڪ گيت:

ڊاڪٽر نبي بخش خان پنهنجي ڪتاب، 'لوڪ گيت' ۾، لوڪ گيت جون ۵۷ صنفون سهيڙيون آهن، جن ۾ 'مورو، چلڙو، لولي، جمالو، ڳيچ، ڪوڏاٽو، همرچو، ڇيڄ، ڪجليو، وڄارو، ٻيلڻ ۽ ڊوليو' وغيره شامل آهن. اهڙيءَ ريت نوجوان محقق ياڙو مل امراڻيءَ، پنهنجي ڪتاب 'گيت سانوڻ من ڀانوڻ جا' ۾ ٿر جا ۱۴ نوان گيت ڏنا آهن، جن ۾ راسوڙو، موريو، ڪيوڙو، امراڻو، پڌاريو، گهنگهور پيئو وغيره اچي وڃن ٿا.(۸) پر لوڪ گيت جي دنيا ايتري ڪشادي ۽ وسيع آهي، جو ان کي ڪنهن مقرر ڳاڻيٽي ۽ انگ ۾ مقيد ڪرڻ ڏاڍو مشڪل آهي. شيخ اياز اساسي ۽ ڪلاسيڪي اثر وٺي، جديد انداز ۾ ٻنهه نوان لوڪ گيت لکيا آهن، جن ۾، 'سانوڻ ٿيج، لمڪيان ڙي لو، مٺيار، ڇيڙو، ڪرهو، ڇيڄ ۽ همرچو' وغيره شامل آهن. سندس هي لوڪ گيت پنهنجي انداز، لهجي، خيال، احساس، ترنم ۽ ٻوليءَ جي نرملتا جي لحاظ کان انتهائي خوبصورت ۽ من موهيندڙ آهن. اياز جديد رنگ، فني نواڻ، فڪري سلوڻائيءَ ۽ علامتي گهرائيءَ جي سنگم سان ڪجهه 'پروليون ۽ لوليون' به سِرجيون آهن، جيڪي لوڪ گيت جي صنف ۾ شمار ٿين ٿيون.

لولي، ماءُ ۽ ممتا جي احساسن جو گيت آهي. 'لمڪيان ڙي لو'، پورهئي سان پيار ۽ اجتمائي ايڪي جو گيت آهي. 'سانوڻ ٿيج'، نووَرنين ۽ ڪنوارين جو سرتين سان گڏجي سانوڻ جي نِڪتن، سَرهائين ۽ سندرتائن کي ملهائڻ جو گيت آهي.

'مٺيار'، ڪيچ ، خوشي ۽ سينگار جو گيت آهي. 'ڪرهو'، اوسيئڙي، انتظار، مسافت ۽ وڇوڙي جو گيت آهي. 'ڇيڄ'، مُندن ۽ موسمن جي وري اچڻ تي وڇڙيل سڄڻن کي سارڻ ۽ پڪارڻ جو گيت آهي. اهڙيءَ ريت 'همرچو'، ٿر جي هارين جي ڪيڙيءَ ۽ ميڙيءَ جي موسم جو گيت آهي. شيخ اياز پنهنجا لوڪ گيت نه فقط جديد فني رنگ ۾ لکيا آهن، پر انهن ۾ هن نئين فڪر ۽ احساس جون جمالياتي نُدرتون پڻ پيدا ڪيون آهن.

شيخ اياز جي لوڪ گيتن ۾ جمالياتي خوبيون:

جديد شاعرن ۾ شيخ اياز گهڻو ڪري اهو پهريون شاعر آهي، جنهن شاعريءَ جي جديد ۽ ڪلاسيڪل صنفن تي طبع آزمائي ڪرڻ سان گڏو گڏ قديم ۽ لوڪ صنفن تي پڻ جديد انداز سان لکيو آهي. توڙي جو لوڪ گيت جو ڪو مقرر گهاڙيٽو، موضوع، وزن، قافيو، رديف ۽ طئي ٿيل ترنم نه آهي، ان جا ٻول ئي سُرن ۾ ٻُڌل ۽ لفظ، ڪيف ۽ سرور جي سرمستيءَ ۾ وِهنتل هوندا آهن ۽ اهي عام ماڻهن جي اندر مان اُبڙڪا ڏئي، سندن اظهار جي چپن تي ائين مُرڪي ۽ مَهڪي پوندا آهن، جيئن خودرو گل ڌرتيءَ جو سينو چِيري ڦُٽي پوندا آهن، پر اياز پنهنجي سِرجيل جديد لوڪ گيتن کي نه فقط وزن، تازگيءَ وارو ترنم، سپاويڪ سوز ۽ گداز عطا ڪيو آهي، پر هُن انهن ۾ ڌرتيءَ جو ون ۽ واس اوتي، انهن ۾ لوڪ گيت جي ازلي ۽ ابدي ڪيفيت به پيدا ڪئي آهي.

تاج جويو، شيخ اياز جي لوڪ گيتن جي خوبين ۽ خوبصورتين بابت پنهنجي راءِ ڏيندي لکي ٿو، "هو جڏهن ڪنهن لوڪ گيت کي ڇُهي ٿو، ته ان جو ردم، آبشارن جو ردم بڻجي وڃي ٿو، ان جي لئہ هندوري جو لوڏو محسوس ٿئي ٿي، ان جي ٻولي نرتڪيءَ جي ڇير جيان ڇم ڇم ڇڻڪي ٿي ۽ ان جي هيئت، ڪنوڻ جا ڪجڪا ۽ وِڄُ وراڪا محسوس ٿين ٿا".(۹)

شيخ اياز جو لوڪ گيت 'ڇيڄ' ملاحظي ڪيو ۽ ان مان سنڌوءَ جي لهرن جهڙي ردم ۽ تشبيهن جي اَڇوتي حُسناڪيءَ جو حِظ ماڻيو.

اڙي چنڊ، اڙي چنڊ، پرين تو ته ڏٺو ناهه!
سندس روپ، سندس رنگ، ائين آهه جيئن تون!
اَڙي رات، اَڙي رات، پرين تو ته ڏٺو ناهه!

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

سندس وار، سندس ونگ، ائين آهہ جيئن تون!
اَڙي ڦول، اَڙي ڦول، پرين تو تہ ڏٺو ناهہ!
سندس رنگُ، سندس انگُ، ائين آهہ جيئن تون!
اَڙي هير، اَڙي هير، پرين تو تہ ڏٺو ناهہ!
سندس ساٿ، سندس سنگ، ائين آهہ جيئن تون!
اَڙي نانگ، اَڙي نانگ، پرين تو تہ ڏٺو ناهہ!
سندم ڏاهہ، سندس ڏنگ، ائين آهہ جيئن تون!
(پُونر پِري آڪاس، ص:٨٧)

سندس هڪ ٻيو لوڪ رس، رنگ، روايتي ٽاٽڻ ۾ رسمي اهڃاڻن سان تمتار 'چيچ'، جنهن ۾ ڪانگ لنوڻ، اُپ تي بادلن جي پرجي اچڻ، وِڄ جي وراڪن، ڪيتن ۾ ڪٽڪ جي سوني سنگن، اُتر جي هير جي گهلڻ ۾ اندر ۾ پرينءَ جي ساروڻين جي طوفان برپا ٿيڻ جي انتهائي اثرائتي ۾ من کي موهيندڙ منظرڪشي ڪئي وئي آهي.

ڪانگ لنوين، ڪانگ لنوين، ڪانگ لنوين وو،
آءُ پرين! آءُ پرين! سانگ ڪري ڪو،
ڪانگ لنوين وو.
آءُ پرين! اُپ مٿان آهہ لڳهہَ ـ لَس،
جاڻ وُنو مينهنُ، ڏنو وِڄ وراڪو،
ڪانگ لنوين وو.
آءُ پرين! ڪٽڪ کيا سَنگَ سُنهرا،
کيت تيا ڪاڻ، سچو سون ٻري تو،
ڪانگ لنوين وو.
آءُ پرين! واءُ وري اَنُ اُجاريو،
مند مٿان مند اچي، تون نہ اچين ڇو؟
ڪانگ لنوين وو.
روز مِني لات ڪري، مات ڪري مَنُ،
پَڪُ لهي لَڪُ ڏئي نينهن - نياپو،

ڪانگ لنوين وو.
هاءِ پرين! هاءِ پرين! دير ڪئي تو،
ڪانگ لنوين، ڪانگ لنوين، ڪانگ لنوين وو.
(وِڇون وَسڻ آئيون، ص:١٨١)

لوڪ گيت، انسان جي سچي پچي جذبن، احساسن، ڪيفيتن، پيار، پورهئي، محبت، وصل، جدائي، قرار، بي قراري، واعدن، وفائن، بي وفائين، انتظارن، آزين نيازين، ماڻن، نازن، ادائن، قدرتي منظرن ۽ مظهرن، مطلب تہ تصنع ۽ تڪلف کان آزاد انسان جي حقيقي اُڌمن، آرزوئن، مشاهدن ۽ محسوسات جو اهڙو بي ساختا منظوم اظهار آهن، جن ۾ عروض توڙي چند واري شاعريءَ جهڙو فني ساز ۽ سامان، فڪري پيچيد گي ۽ موضوعي پابندي ۾ پئد ڪونہ آهي، پر ان ۾ روان چندن ۽ بحرن ۾ اهڙو جڙاءُ آهي، جنهن ۾ آزاديءَ واري جولاني، جذبات جي اُڇل، لفظي شائستگي، ترنم جي انوکي تازگي، فڪري فرحت ۽ احساساتي تاثريت آهي.

منهنجيءَ ڇاتيءَ چولي وو!
لولي وو! لولي وو!
لالڻ منهنجا، لولي!
اهڙي ٻولي ڪاٻہ نہ جهڙي ٻاروتي جي ٻولي وو!
لالڻ منهنجا، لولي!
سنڌڙيءَ جهڙي سينڌ نہ ڪنهن کي، تنهنجي ڌرتي ڍولي وو!
لالڻ منهنجا، لولي!
جنهن ۾ پٽ ڏٽيءَ جو واسو، آءٌ انهيءَ جي گولي وو!
لالڻ منهنجا، لولي!
مون جهڙي ڪا جهولي وو!
لولي وو! لولي وو!
لالڻ منهنجا، لولي! (وِڇون وَسڻ آئيون، ص:١٠٦)

مٿئين لوليءَ ۾ لفظ نہ آهن، جڻ ساهن جي ڌڙڪن آهي، ماءُ جي ممتا جو بي قابو اڌمو آهي، جيڪو سِٽن ۾ سرايت ڪري ويو آهي ۽ گيت جي ٻول ٻول ۾ ڌڙڪي رهيو آهي.

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

لوڪ گيت جي تخليق لاءِ ڪا وڏي فني ۽ فڪري مهارت درڪار نہ هوندي آهي، پر اهي لَئہ ۽ تاڙيءَ جي تال سان جنم وٺندا آهن. اياز پنهنجي لوڪ گيتن ۾ خارجي ۽ داخلي حقيقتن ۽ حُسناڪين جون اهڙيون نيون نرملتائون ۽ نُدرتون اوتيون آهن، جو اهي نہ رڳو روايت جي روايت جو نئون ۽ جديد جنم محسوس ٿين ٿا، پر اهي سچ پچ پراڻي صراحيءَ ۾ اياز جي نئين اَمرت جو تاثير ۽ اَحساس پيش ڪن ٿا. نموني طور اياز جا ڪجھ لوڪ گيت:

لَمڪيان ڙي لو:

آءُ اُتر هير سان، لَمڪيان ڙي لو
لَمڪيان ڙي لو.
ڪنبِ ڪِنياتا ڪِرن، لَمڪيان ڙي لو
پَٽ- تِترَ پار جا،
روز اُتر ڪان اچن، لَمڪيان ڙي لو
پنڌ پري هوءِ ڙي، لَمڪيان ڙي لو
پارِ پرينءَ لوءِ ڙي، لَمڪيان ڙي لو
تانگھ ڪئي تاوِڙي، لَمڪيان ڙي لو
ڪانگ ڏسي ڪامٽي،
ڪانڌ مٿان ڪاوڙي، لَمڪيان ڙي لو
ڏور ڪٿيءِ ڏينهڙا، لَمڪيان ڙي لو
ڪالھ اُنا مينهڙا، لَمڪيان ڙي لو....
نيڻ پريان نير سان، لَمڪيان ڙي لو
آءُ اُتر هير سان، لَمڪيان ڙي لو.

(وِڇون وَسڻ آئيون، ص:۱۸۳)

سانوڻ .. تيج:

آئي سانوڻ- تيجَ ڙي-
گج سوين تارڙا، واجھ وجھي وِچ ڙي!

چوريءَ نہ چِج ڙي!
آئي سانوڻ- تيجَ ڙي-
هيڪلڙو هينئڙو، اُپ ڪري گاج ڙي!
راڻو نہ راج ڙي!
آئي سانوڻ- تيجَ ڙي-
ڏٺ مٿي مينهڙا، ڇٽ ڪئي ڇاٽ ڙي!
توريءَ اُساٽ ڙي!
آئي سانوڻ- تيجَ ڙي-
ڏول بنا ڏوڏو، ڪيئن لڳي ٻُڪ ڙي!
توريءَ نہ سُڪ ڙي!
آئي سانوڻ- تيجَ ڙي-
(وِڇون وَسڻ آئيون، ص:۱۸۳)

مَٺيارُ:

مٺيارُ آيو، مَٺيارُ ڙي!
مَٺيارُ ڙي!
آيو ڇنن ۾، والا ڪنن ۾،
ڳانا ڳلي ۾ جهونجهار ڙي!
مَٺيارُ ڙي!
موتي لُٽائي، جوتي لُٽائي،
ڇا ڇا سَجائي سنسار ڙي!
مَٺيارُ ڙي!
ٻانهِن ٻٽيءَ جو، ويندي لُٽيءَ جو،
چوريءَ ڇِنيءَ جو سينگار ڙي!
مَٺيارُ ڙي!
(وِڇون وَسڻ آئيون، ص:۱۸۵)

ڪَرَهو:

هُڙڪ هَلو هو، ڏيمان هَلو هو.
پَنڌُ پَري هو
ڪير ڪَري هو
واٽ اَواٽي
ڏِيلُ ڏري هو
پو بہ پرينءَ جو پَنڌُ پَلو هو
هُڙڪ هَلو، ڏيمان هَلو هو...
سانولڙي جو
ڳيچ چئو ڪو
سانتِ بُري آ
سانتِ ڪَيوَ چو؟
گونجَ اُپاري ڪا تہ گلو هو
هُڙڪَ هَلو هو، ڏيمان هَلو هو.

(وِڇون وَسڻ آئيون، ص:١٨٦)

مٿين لوڪ گيتن مان ڪنهن ۾ ڏُٿ چونديندڙ سرتين ۽ سهيلين جا پورهئي ۾، سرهائيءَ محسوس ڪرڻ جا احساس ۽ رقص جون ڪيفيتون آهن، تہ ڪنهن ۾ برساتي موسم، پرينءَ جي يادن ۽ سانوڻ تيج جي رسمن، رنگينين، راحتن ۽ موهيندڙ ماحول جو ذڪر آهي. ڪنهن ۾ مٺياري، جيڪو بُولا، بينسر، چوڙا، جُهومر، ڪَنمال، ڪانٽا ۽ پيو عورتاڻي سينگار جو سامان ڪٽي ڳوٺ، وستيون ۽ واهڻ رُلندو ۽ گهر ويٺي ڪنوارين، وَريتين، وڏڙين ۽ ننڍڙين کي سينگار جو سامان مهيا ڪندو آهي، تنهن جو عڪس ۽ نقش چِٽيل آهي. ڪنهن گيت ۾ اوٺين جي مسافريءَ جي مشڪلن، ڏکن ۽ ڏولاون جي تصويرڪشي آهي، تہ ڪنهن ۾ پيار ڪندڙ دلين جي اُڌمن، اوجاڳن، انتظارن ۽ اوسيئڙن جا جيئرا جاڳند، متحرڪ ۽ مضطرب عڪس آهن. هر گيت ۾ ڪيئي ڪيفيتون آهن، ڪرب، قرار، سانت، سرمستي، وصل ۽ وڇوڙيءَ جون ڪيفيتون، ان سان گڏوگڏ هر گيت ۾ پنهنجي مڌرتا ۽ موسيقيت آهي، جيڪا پڙهندڙ ۽ ٻڌندڙ تي پنهنجي ڪيف جا

قرار ۽ پنهنجي بي قراريءَ جون ڪيفيتون طاري ڪري ٿي.

لوڪ گيتن جي ٻُولن جي سولائي، سَرلتا، عوامي انداز ۽ اَڻ جهل احساساتي اُڇل ئي انهن جي خوبي ۽ خوبصورتي هوندي آهي. توڙي جو انهن جي لفظن جي اظهار ۽ بيان ۾ گهٽو ورجاءُ ٿيندو آهي، پر ان ورجاءَ ۾ ئي انهن جي حُسناڪي هوندي آهي، جيڪا اُڪتاهٽ ۽ بيزاريءَ بدران انوکي آسيس، سادگي، مِٺاس ۽ محبوبيت جا احساس اَرپيندڙ ٿيندي آهي. انهن جي ٻولن جي جهرٽي جهڙي تازگي ۽ ترتيب، انهن جي لفظن جو ماکيءَ جهڙو مِٺاس ۽ مڌرتا پاڻ ۾ ملي لوڪ گيت کي رسيلو ۽ رنگين بڻائيندا آهن.

”اياز جا ’ديهاتي گيت‘ سنڌي ادب ۾ هڪ نئين ڳالهہ آهن. ديهاتي زندگيءَ جي سادي جذبات، سڌيون تشبيهون، عام فهم ٻولي، مڪاني رنگ، محبت جا مِٺا مِٺا، هَلڪا هَلڪا گيت، اَلهڙ جوانيءَ جا بي غم، بي پرواهہ نغما. انهن جي ٽيڪنڪ جي وڏي خوبي اها آهي، تہ اهي تقطيع جي ڄاڻوءَ کي بہ لطف ڏيندا، تہ عام ماڻهوءَ جي دلچسپيءَ جو سبب بہ ٿيندا“.(٩)

شيخ اياز پنهنجي لوڪ گيتن ۾ رسُ ڀري ٻولي ۽ اَروڪ ترنم جي استعمال کان علاوه عروضي وزن پڻ ورتايا آهن، جيئن پنهنجي لوڪ گيت ’لَمڪيان ڙي لو‘ کي ’مُفتعلن فاعلن‘ جي وزن تي سِرجي، ان ۾ شعري نغمگي ۽ وڌيڪ رقص جي ڪيفيت ۽ رنگيني پيدا ڪئي اَٿائين. ائين ئي سندس لوڪ گيت، ’همرچو‘ آهي، جنهن ۾ رقص-ڌن ۽ ٿري لوڪ ٻوليءَ جي سنگم سان اياز اهڙو رنگ رچايو آهي، جو هر ٻول سان من جهومڻ ۽ نچڻ لڳي ٿو ۽ ٿر جي سرسبز ۽ سَرهي تصوير اکين اڳيان اُڀري اچي ٿي.

گَرجي گَرجي گاجَڙلو، لا....
هَمرچي جو ويلو ڙي!
هيل گهٽا گهنگهورُ اَلا لا!
سانوڻ زوران زورُ اَلا لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
رم جهم رم جهم رات اَلا لا!
گهَنَن گهَنَن پِريات اَلا لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
تَلَ تَرايُون تارِ ٿيو لا!

Shah Abdul Latif Bhitai Chair

ٽوپَڙ لا ٽِمٽارِ ٽيو لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
بَرساري ۾ مورَ اَلا لا!
ڪارونجهرَ جي ڪورَ اَلا لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
ڏوٽي ڏيکي ڏينهن ٽِيا لا!
هيلَ ملڻ جا مِينهن پِيا لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
هَمرچي جو ويلو ڙي لا!
مارو ئڙن سان ميلو ڙي لا!
هَمرچي جو ويلو ڙي!
(ڪَپر ٿو ڪُن ڪري، ص:٣١٧)

شيخ اياز جي لوڪ گيتن جي بنيادي خوبي انهن جو لوڪ آهنگ، احساس ۽ نئين نويلي وينگس جي ڇير جي ڇم ڇم جهڙو ترنم آهي. هن جا لوڪ گيت پنهنجي لوڪ روايتن سان سلهاڙيل هجڻ باوجود انفرادي جوهر، جذبات، جولان، صوتي سندرتا، فڪري سلوڻائي، هئيتي تجربن، اظهار جي اَلبيلائي ۽ لفظي رچاءَ جي اَڇوتائي جي لحاظ کان موهيندڙ آهن ۽ انهن ۾ ترنم، ٻوليءَ جي رس ۽ آزاد اظهار جي جمال جا عنصر ٻي شعري صنفن کان وڌيڪ ۽ نرالي انداز ۾ ملن ٿا .

حوالا

١. عباسي، ظفر، 'سنڌيءَ ۾شاعريءَ جون صنفون ۽ صنعتون'، سنڌي لئنگويج اٿارٽي، حيدرآباد، ٢٠٠٧ع، ص:٣١.

٢. جامڙو، ڪمال، ڊاڪٽر، 'سنڌ وءَ جا گيت'، ثقافت ۽ سياحت کاتو، حڪومت سنڌ، ٢٠٠٨ع، ص: ٥٢.

٣. دلگير، هري، 'ماهوار سهڻي، شيخ اياز نمبر١١'، حيدرآباد، ١٩٩١ع، ص: ١٣٥.

٤. شيخ اياز، 'ڪٿي نہ پيجبو ٿڪ مسافر - ٣'، سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچي، ١٩٩٧ع، ص: ٨٦

٥. چانڊيو، امير علي، (مقالو) 'شيخ اياز جي شاعري، هڪ مطالعو'، ڪتاب 'ويا جي هنگلور' (مرتب: ستار)، سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچي، ١٩٩٩ع، ص: ٢١١.

٦. سميجو، اسحاق، ڊاڪٽر (مهاڳ)، 'ناوَ هلي آ گيت ڪٿي'، روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو، ٢٠٠٩ع، ص: ٢٠.

٧. چانڊيو، امير علي، (مقالو)، 'شيخ اياز هڪ مطالعو'، ص: ٢١٣.

٨. امراڻي، پاڙو مل، 'گيت چانوڻ من پانوڻ جا'، نينهن پبليڪيشن مِٺي، ٢٠٠٤ع.

٩. جويو، تاج، 'مان ورڻو هان، مان ورڻو هان'، مارئي اڪيڊمي، حيدرآباد، ٢٠٠٠ع، ص: ٨١.

١٠. شيخ اياز، 'نثر - ٢'، ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ، ڪراچي، ٢٠١٠ع، ص: ٦٩٥.